

KAYSERİ ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Dergisi

KAYSERİ UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Gönderi Tarihi/Submission Date: 21.01.2026

Kabul Tarihi/Acceptance Date: 22.04.2026

Atıf/Cite: Duman, O. (2026). Âşıklık Geleneğinin sazsız bir temsilcisi: Âşık Cemal Turhan. *Kayseri Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 328-345. Doi: 10.51177/kayusosder.1868882

This is an open access paper distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

Âşıklık geleneğinin sazsız bir temsilcisi: Âşık Cemal Turhan^{*Δ}

Âşık Cemal Turhan, an embodiment of the minstrel tradition in the absence of saz

Öğuz DUMAN¹

Öz

Âşıklık geleneği, temellerini ozan-baksı kültüründen alan, İslâmiyet'in Anadolu'da yayılışıyla birlikte yeni anlam katmanları kazanarak sözlü kültür içinde yerleşen köklü bir sanat geleneğidir. Bu geleneğin temsilcilerinden Özvatanlı Âşık Cemal Turhan (1935-2018), sanatını daha çok söz söyleme ve irtical yeteneğiyle ortaya koymuş, saz icrasından ziyade söz gücüyle ön plana çıkmıştır. Rüya ve ilham motifiyle başlayan âşıklık süreci, onun söyleyiş repertuvarının oluşumunu ve ifade biçiminin belirginleşmesini sağlamıştır. Toplumsal olaylar karşısında duyarlı bir kişiliğe sahip olan Turhan, şiirlerinde aile bağlarını, gurbet yaşamının duygusal yönünü, vatan ve memleket sevgisini, ölüm karşısında insanın duruşunu ve dini duyarlılıkları öne çıkarmıştır. Ayrıca gündelik hayata dair detayları ve sosyal eleştiriyi taşıma geleneği içinde sürdürmüştür. Bu çalışma, Âşık Cemal Turhan'ın şiirleri üzerinden taşrada yaşayan bir âşığın çağdaş dönemde geleneği nasıl sürdürdüğünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma, betimsel içerik analiz yöntemiyle yürütülmüş; veri toplama tekniği olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. Âşığın tespit edilen 25 şiiri inceleme kapsamına dâhil edilmiştir. Şiirler tema, ölçü, nazım biçimi, dil ve üslup bakımından değerlendirilmiştir. Sonuç olarak Âşık Cemal Turhan, yalın söyleyişi, yöresel deyişleri ve toplumsal hassasiyetleriyle Anadolu âşıklık geleneğinin taşıyıcılarından biri olarak değerlendirilebilir. Onun şiirleri, geleneğin sürekliliğini bireysel sanat anlayışı içinde yeniden üreten ve bu geleneği özgün bir biçimde yorumlayan dikkate değer örnekler arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Âşıklık geleneği, Kayseri, Özvatan, Âşık Turhan, Sazsız âşık.

Abstract

The minstrel tradition is a deeply rooted artistic heritage derived from the bard-baksı culture, which, with the spread of Islam in Anatolia, gained new layers of meaning and became established within oral culture. Among the representatives of this tradition, Özvatanlı Âşık

^Δ Yazarlar bu çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine uyduğunu beyan etmiştir. Aksi bir durumda Kayseri Üniversitesi KAYÜSOSDER Dergisi sorumlu değildir.

¹ Dr., Kayseri Üniversitesi, oguzduman1938@gmail.com

Cemal Turhan (1935-2018) expressed his artistry mainly through his verbal and improvisational skills, standing out with his poetic power rather than his mastery of the saz. His journey, inspired by dreams and divine inspiration, endowed him with a strong poetic memory and a clear style of expression. Sensitive to social realities, Turhan's poems emphasize family ties, the emotional dimension of exile, love for homeland, the human stance toward death, and religious sensibilities. He also addressed details of daily life and social critique within the framework of satire. This study aims to reveal how a provincial minstrel sustains the tradition in the modern era through the poems of Âşık Cemal Turhan. Text-centered analysis and qualitative content analysis were applied together. Twenty-five poems identified as his works were examined in terms of theme, meter, form, language, and style. Consequently, Âşık Cemal Turhan can be regarded as one of the key bearers of the Anatolian minstrel tradition with his plain expression, regional idioms, and social sensitivity. His poems stand as remarkable examples that reproduce the continuity of the tradition within an individual artistic vision and reinterpret it in an original way.

Keywords: Minstrel tradition, Kayseri, Ozvatan, Minstrel Turhan, A minstrel without a saz.

1. Giriş

Âşık; sazlı (telden), sazsız (dilden), doğaçlama yoluyla, kalemle (yazarak) veya bu özelliklerin birkaçını birden taşıyan ve âşıklık geleneğine bağlı olarak şiir söyleyen halk sanatçısıdır. Bu söyleme biçimine “âşıklık-âşıklama”, âşıkları yönlendiren kurallar bütününe de “âşıklık geleneği” denir (Artun, 2009, ss. 1-3).

Âşıklık/ozanlık geleneği ile ilgili Günay, bu geleneğin XVI. yüzyılda birdenbire İslamî tarzda ortaya çıkmasının mümkün olmadığını, XI-XII. yüzyıllarda teşekkül ettiği kabul edilen Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki “ozan tipi ve şiir icra geleneği”nin XVI. asırdan günümüze kadar varlığını bildiğimiz Âşık Edebiyatı'ndan farklı olmadığını dile getirmektedir (2005, s. 54). Fuad Köprülü ise, kökü her ne kadar geçmişe dayansa da Âşık Edebiyatı'nın XVI. yüzyılda gelişmeye başladığını ve XVII. yüzyılda olgunlaşmasını tamamladığını belirtir (2004, ss. 37-38). Ayrıca, bu döneme ait metinlerin çok az olması nedeniyle edebî ve tarihî açıklama yapmanın mümkün olmadığını da ifade eder (Köprülü, 2004, ss. 115-116). Kökleri Şamanizm inanç sistemine dayanan bu gelenek, tarihsel süreç içerisinde ozan-baksı kültürü aracılığıyla biçimlenmiştir. Bu gelenek XV ve XVI. yüzyıllardan itibaren yeni bir biçim kazanarak Anadolu'da kurumsallaşarak zaman içinde toplumun değişen ihtiyaçlarına göre biçimlenmiş ve İslamiyet'in kabulüyle birlikte tarikat etkisinde gelişen dinî-tasavvufi halk edebiyatının ardından âşıklık geleneğine evrilmiştir (Aslan, 2011; Bakırcı, 2017; Karadayı, 2017; Kaya, 2003; Türkan, 2017).

Âşıklık geleneği, Türk kültürel mirasının köklü ve özgün unsurlarından biri olarak, yüzyıllar boyunca süregelen sözlü ve toplumsal bir ifade biçimidir. Bu gelenek, yalnızca edebî üretimi değil, aynı zamanda müzik, icra, hafıza ve toplumsal iletişim unsurlarını da kapsayan çok yönlü bir kültürel yapıdır. Âşık olmak ve bu kimliği sürdürmek, usta-çırak ilişkisine dayalı bir öğrenme süreciyle gerçekleşmektedir. Bu süreçte birey, estetik ve ahlaki değerleri kuşanarak geleneğin devamlılığını sağlamaktadır. Dolayısıyla âşıklık, sanat üretimiyle sınırlı bir faaliyet olmanın ötesinde, toplumun sözlü hafızasını ve kültürel kimliğini yaşatan dinamik bir anlatı geleneğidir.

Âşıklık geleneği sadece Anadolu'da değil Orta Asya bozkırlarından Asya ve Avrupa'ya kadar Türklerin göç yoluyla gittiği pek çok bölgeye de taşınmıştır (Turan, 2015, s. 3). Geleneğin kuşaklar boyunca varlığını sürdürebilmesi, onu muhafaza eden, her dönemin ruhuna uygun biçimde yeniden yorumlayan âşıkların etkisiyle mümkün olmuştur. Âşıklık, şiir söyleme biçiminin ötesinde, kültürel belleğin taşıyıcısı ve kolektif hafızanın aktarıcısıdır. Türkan'ın belirttiği gibi, âşıklar hem çağının tanığı hem de toplumunun dili olmuşlardır. Bu yönüyle halkın kültürel, siyasal ve toplumsal

duygularını dile getirirken, halk dilinin inceliklerini de ustalıkla kullanmışlardır (2016, ss. 253-254).

Âşıklık geleneği, tarihsel ve kültürel boyutlarıyla Türk halk edebiyatının temel direklerinden biridir. Bu geleneğin sürekliliği, yalnızca geleneksel yöntemlerle değil; çağın teknolojik imkânlarıyla da mümkündür. Geleneğin durağan değil, değişen ve yeniden şekillenen bir yapıda olması onun dinamik ve canlı yönünü gösterir (Yıldırım, 2021, s. 7). Bu dinamik ve canlı yapı içerisinde Kayseri, tarihsel süreçte Anadolu'nun Türkleşmesinden itibaren önemli bir kültürel merkez hâline gelmiştir. XI. yüzyıl sonlarında Danişmendîler döneminde bölgeye yerleşen Türk boyları, Orta Asya'dan taşıdıkları ozan-baksı geleneğini bu coğrafyada yeniden yapılandırmıştır. Bu süreçte Bektaşî tekkeleri önemli bir rol üstlenmiştir. XVI. yüzyılda adı bilinen ilk Kayserili âşık olan Koyun Abdal'dan (Koçak, 2012, s. 7) itibaren sözlü kültür belleğinde iz bırakan birçok halk şairi yetişmiştir. Bu zincirin en güçlü halkalarından biri de Âşık Seyrânî'dir (Balci, 2024, s. 26). Şiirleri ve sanat anlayışıyla yalnızca Kayseri'nin değil, tüm Anadolu'nun ortak kültürel hafızasında yer edinmiştir (Çetin, 2021, ss. 133-137). Âşık Seyrânî Kültür ve Sanat Festivalleri (Yöre, 2015, s. 149) ile Uluslararası Develi-Âşık Seyrânî ve Türk Kültürü Kongreleri², Kayseri'de âşıklık geleneğinin kurumsallaşmasının yanında bilimsel olarak da belgelenmesini sağlamıştır. Kayseri'nin zengin folklorik mirası, farklı etnik ve kültürel toplulukların tarihsel etkileşimiyle şekillenmiştir. Söz konusu durum, şehrin İç Anadolu bölgesinde halk edebiyatı geleneğinin yaşatıldığı başlıca merkezlerden biri hâline gelmesine zemin hazırlamıştır. Kayseri'de âşıklık geleneğinin temsilcileri arasında yer alan Âşık Cemal Turhan, Özvatan ilçesinde yetişmiş bir taşra âşığı olarak, bireysel şiir anlayışı ve toplumsal hafızayı yansıtan eserleriyle dikkat çekmiştir.

2. Âşık Cemal Turhan'ın hayatı ve âşıklığı

Anne adı Selver, baba adı Muharrem olan Âşık Turhan, 1 Ocak 1935'te Kayseri'nin Özvatan ilçesine bağlı Hayriye köyünde dünyaya gelmiştir. İlkokul öğrenimini doğduğu köyde tamamlamış; ancak maddi imkânsızlıklar nedeniyle eğitim hayatına devam edememiştir. Ayşe Hanım ile evlenmiş, bu evlilikten beş kız (Kâtibe, Meziha, Fatma, Melek, Songül) ve bir erkek (Muharrem) olmak üzere altı çocuğu olmuştur. 1968 yılında çalışmak amacıyla Almanya'ya gitmiş ve 1976 yılına kadar orada bulunmuştur. Gurbetin zorluklarını şiirlerinde işleyen âşık, "Allah'ım, benim kısmetimi buradan kes" diyerek vatanına kesin dönüş yapmıştır. Almanya'ya gitmeden önce bir süre halıcılıkla uğraşan Turhan, dönüşünün ardından hayvancılık ve çiftçilikle meşgul olmuştur (Tepeli, 1996, s. 29). Turhan, vefatına kadar doğduğu topraklarda yaşamını sürdürmüştür. 2018 yılının Ağustos ayında vefat etmiştir.

Gelenek içinde âşıklığa başlama süreci farklı şekillerde açıklanır; irsiyet ve şairlik istidadı, çevresel faktörler, çıraklık ilişkisi, hikâye dinleme, rüya görme ve tasavvufi etkilenmeler en önde gelenlerdir. Âşıkların yetişmesinde çıraklık, ustadan etkilenme, sazlı ortamlarda büyüme ve hikâyeli türkülerden beslenme gibi unsurlar önemli rol oynar (Kaya, 2001, s. 9-28). Âşıklık geleneği içerisinde çıraklık önemli yer tutmaktadır. Usta âşıklar, çırak adayının saza ve söze yatkınlığına, hafızasının sağlamlığına göre sınava tabi tutarak değerlendirir. Usta gittiği yerlere çırağını da götürür. Saz ve söz meclislerinde yanında bulundurulur. Âşık, çırağına uygun gördüğü mahlası verir. Bunların yanında soya çekim şeklinde, babadan oğula bir takım şairlik özelliklerinin devam ettirildiği de görülür. Bazı âşıklar, doğrudan bir ustanın yanında yetişmeden, halk kültüründen beslenerek bu geleneği sürdürebilmektedir (Aslan, 2012,

² <https://kongre.develi.bel.tr/>

ss. 41-77). Âşık Turhan, usta-çırak ilişkisi olmadan bir ustanın yanında yetişmeden gördüğü rüya sonucu âşıklığa başlamıştır. Kendini “hak âşığı” olarak tanımlamaktadır. Âşıklığa başlama sürecini şu sözlerle anlatmaktadır: “Çocukken rüyamda çay bardağı içinde, rengi oralete³ benzeyen bir içecek getirdiler. Yalnız bardak havada duruyordu; onu tutan bir kimse yoktu, bardak kendiliğinden geliyordu. Tam elimi uzatıp içecekken bardak benden yavaş yavaş uzaklaştı. Elimi eğerek içmek istediğimde çok tatlı bir şey olduğunu hissettim. O günden sonra önümde herhangi bir kâğıt veya yazı olmaksızın kendi kendime bir şeyler söylemeye başladım” (Sabit İnce, 2017; Tepeli, 1996, s. 29).

Âşık edebiyatında bâde içme, ilahî ilhamın kaynağı ve sanat kudretinin sembolik ifadesi olarak değerlendirilmektedir. Turhan, rüyasında kendisine sunulan bâdeyi tam olarak içememiştir. Yalnızca eli bardağa değmiş ve tadına bakabilmiştir. Bu rüya sonucunda iradesi dışında şiir söylemeye başlaması, onun âşıklık kudretini farklı bir biçimde kazanmış olduğunu göstermektedir. Bu tecrübe, Turhan’ın bâdeli âşıklar arasında değerlendirilebileceği varsayımını mümkün kılmaktadır. Şayet bâdeyi tam anlamıyla içmiş olsaydı, yalnızca söz söyleme kudretiyle değil, aynı zamanda saz icra etme yeteneğiyle de öne çıkan bir âşık tipine dönüşebilirdi. Turhan’ın saz çalamaması, âşıklık yolunda bir eksiklik gibi görülse de, âşık bu açığı elinde bulundurduğu اساسını saz gibi kullanarak kapatmaya çalışmıştır (Sabit İnce, 2017). Âşığın rüya tecrübesi, bâde motifinin farklı bir yansıması olarak ele alınabilir. Bu tecrübe, bazı eksik unsurlar barındırmasına rağmen işlevsel bir sanat kudretini ortaya koyan özgün bir örnek niteliğindedir.

3. Âşık Turhan’ın şiirlerinde muhteve

Âşıklık geleneği, Anadolu’da bireysel duyguların ve toplumsal tecrübelerin dile getirildiği, sözlü kültürün köklü kollarından biridir. Bu çerçevede Âşık Cemal Turhan’ın destanlarında gurbet ve aile özlemi, toplumsal aksaklıklar, ahlaki öğütler ve dinî hassasiyetler ön plandadır. Âşık, ferdî duyguları ve yaşadığı çevrenin sosyal hayatını dile getirerek halkın sesi olmuştur. Söyleyişinde yalınlık öne çıkar. Bununla birlikte taşlama ve tenkit geleneğine yaslanan ifadeleriyle halkın dertlerini, şikâyetlerini ve beklentilerini dile getiren bir tavır sergilemiştir. Âşıklık geleneği içerisinde önemli unsur olan yerel aidiyet, yaşanan olayların destanlara aktarılması ve sosyal meselelerin şiir yoluyla değerlendirilmesi, Turhan’ın eserlerinde de açıkça görülmektedir. Turhan bu yönüyle, sözün kudretini öne çıkararak geleneğin hafıza ve temsil işlevini sürdürmüştür. Aynı zamanda gurbet, siyaset ve toplumsal değişim gibi çağının meselelerini şiirlerine yansıtarak âşıklık geleneğini yaşatan bir halk şairi olmuştur. Âşık Cemal Turhan’ın şiirleri, âşıklık geleneğinin gerek biçim gerekse söylem özelliklerini güçlü bir biçimde yansıtmaktadır. Halkın kolaylıkla ezberleyip aktarabileceği yalın bir dil tercih eden âşık, özellikle 11’li ve 8’li hece ölçüsünü ve zengin kafiye-redif düzenini kullanmıştır. Toplumsal olayları ve bireysel duyguları dile getirirken günlük yaşamın içinden seçilen sembollerden yararlanmasi, eserlerini halk nezdinde anlaşılır ve kalıcı kılmıştır.

Âşık, şiirlerinde aile temasını yoğun şekilde işlemiştir. Anadolu toplumunun ataerkil yapısı içinde aile, sosyal kurum olmanın ötesinde duygusal bağlılık ve sorumluluk bilincinin merkezi bir değeri olarak öne çıkmaktadır. Âşık Cemal, oğluna, torunlarına, gelinlere ve anne-baba figürlerine yönelttiği hitaplarda, aile fertleri arasındaki sevgi ve sadakati vurgulamakla birlikte kuşaklar arası çatışmaları, evlat nankörlüğünü ve yaşlılıkla gelen yalnızlığı da işlemiştir. Bu temalar, halk şiirinin öğüt verici ve eleştirel üslubuyla birleşerek, toplumsal yapının çözülme noktalarını görünür

³ Meyve tozunun su ile karışımından olan bir içecek.

kılmaktadır. Bu şiirler, aynı zamanda Türk toplumundaki ataerkil yapının ve aile içi sorumluluk anlayışının eleştirisini de içermektedir.

Aile özlemi ve evlat sevgisi ile ilgili şu dörtlükleri örnek olarak gösterilebilir.

“Seneler geçse de unutmam sizi

Aklıma düştükçe ağlarım bazı

Sılada bıraktım beş tane kuzu

İçinde Efendi’m selvi dal gibi” (Tepeli, 1996, ss. 54-55).

Aile fertlerine bağlılığını şiirlerinde sıklıkla dile getiren âşık, gurbette iken erkek evladından mektup beklemektedir. Bu beklentisinde umduğunu bulamayan Turhan, oğluna sitemini şu dörtlüklerle dile getirir.

“Bir destan yazayım Efendi’m sana

Acep huyun kime çekti Efendi’m

Neden bir mektup atmıyorsun bana

Meyve gibi pürü mü döktün Efendi’m

...

Hani mektup ile destanın hani

Zannetme unuttu unutmam seni

Bu bitmedik gurbet kocattı beni

Taze iken belim büktün Efendi’m” (Tepeli, 1996, ss. 32-33).

Âşık edebiyatında “ağıt”, ölen kişiyi yâd etmenin, ardından duyulan özlemi dile getirmenin ve toplumsal yasın ifadesini kolektif belleğe aktarmanın önemli yollarından biridir (Albayrak, 2009, s. 135; Başgöz, 2008, s. 7698; Elçin, 1986, s. 290). Yöre halkı tarafından Turhan’a, vefat eden kayınbiraderine üzülp üzülmeyi sorulur. Bu soru karşısında âşık, üzülrüm ancak ablasına (âşığın eşi) üzüldüğüm kadar üzülmeyim diyerek şu ağıt örneğini yazmıştır.

“Kanlı yaşlar doldu iki gözüme

Kış getirdin baharıma yazıma

Ayrılrken sızı girdi dizime

Ben ondan ayrıldım bunda ne var ki

...

Sabahınan esen seher yeliydi

Bana göre has bahçenin gülüydü

Âşık Turhan’ın kolu kanadıydı

Ben ondan ayrıldım bunda ne var ki” (Özvatan Boğaziçi Tv, 2021).

Âşığın yazdığı ağıt, duygusal yoğunluğun doğrudan dile geldiği, içtenlik ve samimiyetin belirgin biçimde hissedildiği bir örnektir. Ancak üzüntüsünü, eşini kaybettiğindeki acının yanında ikinci planda tuttuğunu belirtir. Bu yaklaşım, Anadolu’da yasın paylaşılma biçimini ve toplumsal rollerin acıya yansımalarını anlamak açısından dikkate değerdir. Her dörtlüğün sonunda yinelenen “Ben ondan ayrıldım bunda ne var ki” dizesi, hem bir nakarat işlevi görür hem de âşığın acıyı kabullenişini ve çaresizlik duygusunu yansıtır. Şiirde aile içi dayanışmanın direği olarak betimlenen eş,

“Âşık Turhan’ın kolu kanadıydı” dizesinde âşığın hayatında tamamlayıcı bir unsur olarak tasvir edilmiştir.

Âşık Cemal, sevdiği kişinin ölümünü bir eş kaybının ötesinde, hayat yoldaşının, destek kaynağının ve aile direğinin yitimi olarak ifade etmiştir. Doğa sembolleriyle örülü söyleyiş, âşıklık geleneğinin duygusal yoğunluğunu ve kültürel işlevini devam ettiren güçlü bir örnek olarak karşımıza çıkar. Âşık Cemal, yakınıni kaybetmenin acısını bireysel anlatıdan çıkararak, Anadolu’da aile bağlarının, dayanışma biçimlerinin ve yas geleneğinin kolektif değerleriyle harmanlamıştır.

Âşıklar yaşadıkları dönemde gözlemledikleri toplumsal dönüşümleri şiir diliyle yorumlamıştır. Özellikle kültürel değişimler, evlilik, gençlik ve meslek hayatına dair çözümleri vb. konuları eleştirel bir bakışla dile getirmiştir. Âşık Turhan’ın şiirlerinde gelinlerin tutumu, küçük yaşta evlendirilen kız çocuklarının durumu, gençlerin yönelimleri üzerinden şekillenen ahlaki çözüme, modernleşmeyle gelen toplumsal yozlaşmanın sembolleri olarak resmedilir. Onun dizelerinde “hayırsız evlat” ve “süslenen gelin” temaları, bireysel gözlem ve köklü bir geleneğin taşıdığı toplumsal hiciv anlayışının ürünüdür. Böylelikle Turhan, destan söyleyişinin imkânlarını kullanarak modern zamanın sorunlarını hiciv, öğüt ve nasihatle harmanlayarak, geleneğin sürekliliğini çağının sosyal meselelerine yönelterek sağlamıştır. Gelinler üzerine yazdığı destanın örnek dördlükleri şu şekildedir:

“Bulaşığı üst üstüne kayıyor

Kusurunu sıra ile sayıyor

Avrupa’da bir söz olsa duyuyor

Gıybetin çoğunu bilip gidiyor

Radio, televizyon teyp varsa

Kendisine uygun sahip varsa

Eğer kaynananın gözü körse

Gözünün tuttuğunu çalıp gidiyor

Boyalı cilalı gelirken görse

Elini bağlasan divana dursan

Gözünün üstünde kaşın var desen

Altını inciyi alıp gidiyor” (Tepeli, 1996, ss. 35-36).

Gelinleri konu alan yukarıdaki destanda, modern hayatın tüketim kültürü ve kentleşmenin getirdiği bireysel yönelimler, vitrin kültürü simgeleriyle (radio, teyp, televizyon) birlikte eleştirel dille işlenmiştir. Âşığın gözünde bireysellik, ev içi sorumlulukların ihmal edilmesine, aile hiyerarşisinin zedelenmesine ve geleneksel değerlerin aşınmasına yol açmaktadır. Dördlüklerde tekrarlanan “gidiyor” redifi, evden ve gelenekten kopuşu ritmik bir süreklilik içerisinde dramatize ederek, toplumsal çözülmeyi şiirsel bir biçimde ele alır. Turhan, destan söyleyişinin imkânlarını çağdaş meselelerle buluşturmuştur. Hiciv ve nasihati aynı anda kullanarak toplumsal değişime eleştirel bir bakış sunmuştur. Bu yönüyle onun şiirleri, nasihat geleneğinin sürekliliğini korurken modernleşme sürecinde ortaya çıkan sosyal sorunların edebî hafızaya kaydını da temsil etmektedir.

Âşık Turhan, geleneksel aile yapısındaki çözülmeyi bireysel bir mesele olmanın ötesinde, toplumsal düzenin zayıflaması şeklinde değerlendirmektedir. Âşığın şiirlerinde

en sert biçimde dile getirdiği konulardan biri de “hayırsız evlat” tipolojisidir. Ona göre evlat, aile içi sorumluluklarını yerine getirmediğinde, emeğe ve büyüklerin otoritesine değer vermediğinde tüm toplumsal yapıyı zedelemektedir. Turhan’ın dörtlüklerinde bu tip kişiler, oyun ve eğlenceye düşkün, çalışmaktan uzak duran, babasına ve ailesine karşı vefasız davranışlarıyla tasvir edilir. Bu tipler için âşık şu örnek dörtlükleri yazmıştır.

“Oyuncu kâğıda sıkı sarılır

Masasında erkek gibi kurulur

Harçlığı yok babasına darılır

Kızmasını iyi bilir hayırsız

...

Oyundan kâğıttan boş kalmaz eli

Muhالیf sözlere alışkın dili

Tarlada işleri Tuna’nın seli

Gezmesini iyi bilir hayırsız” (Tepeli, 1996, ss. 38-39).

Verilen örnek dörtlüklerde, baba emeğinin değersizleşmesi ve ev içi huzurun kumar/oyun alışkanlıkları sebebiyle aşınması üzerinden güçlü bir ahlaki söylem kurmaktadır. Kullanılan söz varlığı, iş, emek ve tarlanın bereketi ile oyun, kâğıt ve gece hayatı karşıtlığı, kuşaklar arası değer dönüşümünü saptayan toplumsal tip çözümlemesi niteliğinde yansıtmaktadır.

Âşık edebiyatında toplumsal düzeni bozan uygulamalar, bireysel duyarlılığın ötesinde toplumsal eleştirinin konusu hâline gelir. Âşık Cemal Turhan’ın küçük yaşta evlendirme ve evlenmeyi düşünen gençlere kara leke sürülmesini eleştirdiği dörtlükleri şöyledir:

“Hele bakın şu âlemin işine

Eskileri arıyorlar yalan mı?

Daha ulaşmadan on beş yaşına

Çocukları veriyorlar yalan mı?

...

Zalimler mazluma geliyor galip

Böylesi adalet mümine ayıp

Bir yiğit bir kıza olursa talip

Bulaşıp da karıyorlar yalan mı?” (Tepeli, 1996, ss. 56-57).

Âşık, daha on beş yaşına ulaşmadan çocukların evlendirilmesini doğal gelişim sürecini kesintiye uğratan bir adaletsizlik olarak görür ve bunu “yalan dünya” kavramı etrafında sorgular. Gelenek içinde sıkça rastlanan erken yaşta evlendirme olgusunu dile getirirken, dönemin sosyal yapısındaki yozlaşmayı ve adaletin zedelenişini de gözler önüne serer. Evlilik sürecinde, özellikle kız isteme ve talip olma aşamalarında yaşanan çıkar çatışmalarına ve haksızlıklara işaret eden dizelerde, mazlumun hakkını gözetmeyenlerin eleştirisi yapılır. Şiir, bireysel bir gözlem olmaktan çıkıp toplumsal adalet arayışını yansıtan bir hicve dönüşmüştür. Bu yönüyle Turhan’ın dizeleri, âşıklık geleneğinde sıklıkla görülen nasihat ve toplumsal eleştiri işlevini sürdürmekte, erken

evlilik gibi güncel bir meseleyi halkın ortak vicdanına hitap eden bir dil ile kayda geçirmektedir.

Halk şairi halkın gözü, kulağı, kalbi ve dilidir. Halkın derdi, dileği, sevgisi ve nefreti âşığın dilinde, telinde şekillenir. O bir bakıma çağının aynasıdır (Bakırcı, 2022, s. 17). Âşıklar, kimi zaman gündelik yaşamın küçük hadiselerini, kimi zaman ise geniş kitleleri etkileyen siyasî ve sosyal meseleleri şiir diliyle hicvederek toplumsal belleğe kaydederler. Bu çerçevede Âşık Cemal'in şiirlerinde de yerel gündelik olaylardan ulusal siyaset sahasına kadar uzanan geniş bir hiciv yelpazesi dikkat çeker. Âşık, abartı, tekrar ve karşıtlık gibi söz sanatlarını kullanarak eleştirilerini güçlendirir. Bu özellikler, hem geleneksel âşıklık söyleyişinin temel unsurlarını yansıtır hem de Turhan'ın çağdaş meseleleri halk edebiyatının ifade imkânlarıyla harmanladığını gösterir. Dolayısıyla onun hiciv temalı şiirleri, taşlama geleneğinin güncel biçimlerde devamını ortaya koymaktadır.

Âşık Cemal'in taşlama örneklerinden ilki düğün pilavına yanlışlıkla tuz yerine şeker katan pilav ustası Aşçı Ali'ye yazdığı dörtlüklerdir.

“Kaplar gelir evlerden teker teker

Beş on kişi evine yemek çeker

Tuz yerine pilava attın şeker

Aşçı Ali marifetin bu muydu?

Şeker kattın Fahriğilin aşına

Odunları yaktın boşu boşuna

Bilmezdin de niye geçtin başına

Aşçı Ali marifetin şu muydu?” (Tepeli, 1996, ss. 39-40).

Âşık Turhan'ın Aşçı Ali'ye yönelik bu taşlaması, âşıklık geleneğinin gündelik hayatın küçük hadiselerini hiciv yoluyla sözlü hafızaya kaydetme işlevini göstermektedir. Âşık, yanlışlıkla pilava şeker katılmasını abartı ve tekrar unsurlarıyla mizahî bir dille işlerken, yerel toplumsal ilişkilerdeki dayanışma ve sohbet ortamını da canlı biçimde yansıtır. Bu durum, yemek konulu şiir ve destanların eğlendirme işlevini açık biçimde ortaya koymaktadır; zira herkes tarafından bilinen bir yiyecek, güldürü unsurları kullanılarak âşıklarca farklı bir biçimde anlatılmakta ve toplumun hoş vakit geçirmesine aracılık etmektedir (Kaplan, 2024, s. 741). Âşık, bu şiiriyle geleneğin taşlama üslubunu sürdürmekte, yerel hayatın sıradan bir olayını toplumsal hafızada eğlenceli ve eleştirel bir anlatıya dönüştürmektedir.

Turhan'ın bir diğer taşlama örneği, Kermelik köyünden Deli Şükrü'nün, Turhan'ın köyü hakkında bir taşlama söylemesi üzerinedir. Âşık Cemal, karşı cevap olarak şu dörtlükleri söylemiştir.

“Bu nasıl Kermelik bu nasıl köymüş

Önü Kızılırmak, ardı dağımış

Münafiği temizinden çoğumuş

Sen kendini köyden sayma Kermelik

...

Yukarıdan seller gelmiş getirmiş

Aşağıdan Kızılırmak götürmüş

*Bir coblan dereye varmış oturmuş
Sanki yerin yurdun oyma Kermelik*

...

*Turhan gerçek söyler hiç gitmez boşa
Kibirle gururu istemez haşa
Dört günlük dünyada vicdanlı yaşa*

Kurtları deliksiz koyma Kermelik” (Tepeli, 1996, ss. 65-66).

Şiir, âşıklık geleneğinin toplumsal eleştiri ve öğüt verme işlevini açık biçimde yansıtmaktadır. Kermelik köyü hem somut bir mekân hem de ahlaki sorgulamanın sahnesi olarak işlenmiştir. Doğal unsurlar (Kızılırmak, sel, çoban) köydeki çözölmeyi ve istikrarsızlığı sembolize etmektedir. Âşık, yerel topluluğu doğrudan eleştirirken toplumsal hafızayı canlı tutar ve ahlaki değerleri hatırlatır. Şiirin sonunda dile getirilen “vicdanlı yaşa” ve “kibirle gururu istemez” gibi ifadeler, âşığın gözlemleyen değil, yol gösteren bir rehber konumunda olduğunu ortaya koyar.

Türkiye’deki siyasi yapılanmalar, yapılan darbeler, yürürlüğe giren anayasalar, dünya siyasetindeki gelişmeler âşıklar arasında her zaman yankı bulmuştur. Âşıklar da kendi dünya görüşleri çerçevesinde bu hadiseleri ele almışlardır (Bekki, 2008, s. 283). Âşıklık geleneğinde siyasal taşlamalar, halkın gündelik sıkıntılarını dile getiren, yönetici ve idarecileri doğrudan hedef alan en güçlü eleştiri biçimlerinden biridir. Turgut Özal’ı yıllar, Türkiye’de büyük bir değişimin yaşandığı, liberal bakış açısının her alana hâkim olduğu bir dönem olarak tarihe geçer. İlk iktidar günlerinde kendisine övgüler düzülen Özal, bir zaman sonra en ağır yergilere maruz kalır (Bekki, 2016, s. 58). Âşık Cemal Turhan da Turgut Özal döneminde artan zamları ve geçim zorluklarını sert bir dille eleştirmiştir.

*“Zengini zengin yaptın, fakiri fakir
Apartman yok ya yapılmaz ahır
Zam üstüne zam geliyor çok şükür
Milletin geçimi zor Turgut Özal*

...

*Âşık Turhan fazla inme derine
Bugün karnım doysa kalmaz yarına
Mühür bastım kâğıttaki arına
Yalansa yüzüme vur Turgut Özal”* (Tepeli, 1996, ss. 61-62).

Bu taşlamada âşık, dönemin ekonomik politikalarını halkın gündelik hayatına etkileri üzerinden hicvetmektedir. “Zengini zengin yaptın, fakiri fakir” dizesiyle toplumsal adaletsizliğe işaret ederken, sürekli tekrarlanan “Turgut Özal” hitabı, eleştiriye doğrudan muhatabına yöneltmekte ve sözlü icrada güçlü bir ritim oluşturmaktadır. Âşık, gelenekteki nasihat ve uyarı işlevini de koruyarak, halkın geçim sıkıntılarını yönetime karşı kolektif bir eleştiriye dönüştürmüştür. Bu yönüyle Turhan’ın taşlaması, âşıklık geleneğinin güncel siyasal meselelerle buluştuğu tipik bir örnek olarak değerlendirilebilir.

Âşık edebiyatında şairlerin doğdukları topraklara ve yaşadıkları çevreye duydukları bağlılık, bireysel bir aidiyetten öte kolektif kimliğin ifadesi olarak öne çıkar. Âşık Turhan’ın şiirlerinde Özvatan’a yönelik sevgi ve övgülerin yinelenmesi, güçlü bir

yerel aidiyet bilincinin varlığını ortaya koymaktadır. İlçenin doğası, insanları ve toplumsal dayanışması bilinci, onun dizelerinde daima övgüyle anılır. Özvatan'ın ilçe statüsünü kazanmasını kutladığı destanda geçen dizeler, bu bağlılığın bireysel bir sevinç ve toplumsal bir gurur olarak yaşandığını ortaya koymaktadır. Özvatan'ın ilçe oluşunu kutladığı destandan örnek dörtlükler şu şekildedir:

“Bugün Haziranın yirmi sekizi

Beyler Özvatan’a sefa geldiniz

Bugün Özvatan’ın baharı yazı

Çağlar Özvatan’a sefa geldiniz

...

Hayriye’de doğdum Özvatan’lıyım

Ta orta Asya’dan geliyor soyum

Bölük komutanım kaymakam beyim

Siz de Özvatan’a sefa geldiniz” (Tepeli, 1996, ss. 42-45).

Bu dizeler, halkın ortak aidiyet duygusunu güçlendiren kültürel bir işlev taşır. “Ta Orta Asya’dan geliyor soyum” ifadesiyle köklerini tarihsel bir sürekliliğe dayandıran âşık, Özvatan’ı bir coğrafya olmanın ötesinde, Türk kimliği ve kültürel mirasının devamı olarak görür. Bu tür dizeler, halkın kolektif hafızasında mekânın kutsallaştırılmasına, aidiyet duygusunun pekiştirilmesine ve ortak kimliğin güçlendirilmesine hizmet eder. Turhan’ın eserleri, yerel coğrafyanın kültürel bellekteki yerini koruyan ve toplumsal dayanışmayı besleyen bir işlev üstlenmektedir.

Âşık edebiyatında gurbet teması, bireysel özlemin ve toplumsal dönüşümün belirgin yansımalarından biridir. Âşık Cemal’in Almanya’ya göç olgusunu konu edinen şiirleri, geleneğin sürekliliğini çağdaş şekilde devam ettirmektedir. Gurbet duygusunu dile getirdiği dörtlükler ise şu şekildedir:

“Kurtuluş yok bu gâvurun elinden

Ölsem de tutanım yok salımdan

Bir daha sorayım hasta halinden

Ömrümüz tükendi ince yol gibi

...

Turhan destanı çok dertli yazar

Esirge Allah’ım değmesin nazar

Eller sılasında kol kola gezer

Gurbetin elinde gözler sel gibi” (Tepeli, 1996, ss. 53-55).

Âşık edebiyatında gurbet teması, bireysel özlemin, toplumsal kopuşun ve ekonomik zorunlulukların yoğun biçimde ifade edildiği alanlardan biridir. Turhan’ın yukarıdaki dizeleri de bu geleneğin tipik bir örneği olarak karşımıza çıkar. Âşık, “gâvurun eli” ifadesiyle Almanya’daki gurbet hayatını coğrafi uzaklığın yanı sıra kültürel yabancıklık ve duygusal yalnızlıkla özdeşleştirir. “Ömrümüz tükendi ince yol gibi” dizesinde hayatın kırılganlığı ve tükeniş duygusu, gurbetin ağır şartlarıyla birleşir. Burada “ince yol” imgesi, gurbetin zorlu ve bitmeyen yolculuğunu ile yaşamın kırılgan çizgisini sembolize eder. Şiirin ikinci bölümünde, “eller sılasında kol kola gezer” ifadesiyle, memlekette kalanların birlikte yaşadığı gündelik mutlulukların gurbette

kaybolduğu vurgulanır. “Gözler sel gibi” imgesi ise bireysel gözyaşının ve kolektif hüznün duygusunun yoğunlaştırılmış ifadesidir. Âşık Cemal, bir yandan yaşadığı yabancılaşmayı ve yalnızlığı dile getirirken, diğer yandan Allah’a sığınarak teselli arar. Bu yönüyle şiir, bireysel duygu ifadesi yanında gurbet olgusunun Türk halk şiirindeki toplumsal hafızaya kaydediliş biçimlerinden biridir.

Âşık edebiyatında bireysel ve toplumsal acılar, halkın ortak hafızasında derin izler bırakan olaylar üzerinden dile getirilir. İlçede yaşanan ve halkı derinden etkileyen Kızılırmak’ın can alıcı gücü, âşığın dizelerinde toplumsal bir felaketin ağıdına dönüşür. Kızılırmak’ın aldığı canlar üzerine yazdığı dördlük örnekleri şöyledir:

“Kızılöz’ün seli coşan

İki gardaş suya düşen

Özvatan perim perişan

Vatandaşın halleri vay” (Tepeli, 1996, ss. 29-30).

“Ecel uykusundan uyanamadım

Yeğenim Necla’ya dayanamadım

Atleti pantolu soyunamadım

Kıyamete kadar beklerim seni

...

Âşık Turhan hayal gibi düş gibi

Ana baba çırpınıyor kuş gibi

Yıkanırken gördüm ölmemiş gibi

Ben de bundan sonra gülemem gayrı” (Tepeli, 1996, ss. 63-64).

İlk şiirin dördlüğü hem olayın dramatik boyutunu hem de yöre halkının ortak hüznünü yansıtır. Bireysel duygu ile toplumsal yas dili iç içe geçmektedir. Benzer biçimde yeğeni Necla’nın Kızılırmak’ta boğulması üzerine yazdığı ikinci şiir ise, bireysel kaybın yoğun lirizme büründüğü gösterir. “Ecel uykusundan uyanamadım / Yeğenim Necla’ya dayanamadım” dizeleri, âşığın kişisel acısını ölüme karşı çaresizlik duygusuyla birleştirir.

Verilen örneklerde Kızılırmak, doğanın yıkıcı gücünü temsil eden unsur olmanın yanı sıra hayatın kırılğanlığına işaret eden sembolik mekân olarak öne çıkar. İlk örnekte toplumsal yas, ikinci örnekte ise bireysel kayıp belirgindir. Âşık, sözlü edebiyatın imkânlarını kullanarak hem kendine teselli bulur hem de toplumsal belleğe taşır. Bu açıdan bakıldığında Turhan’ın şiirleri, ölümü bireysel ve toplumsal düzeyde işleyerek gelenekteki ağıt söyleyişinin çağdaş bir örneğini sunar.

4. Âşık Turhan’ın şiirlerinde hece kusurları

Türk halk edebiyatının köklü alanlarından biri olan âşık şiiri, sözlü geleneğin güçlü edebî türleri arasında yer almaktadır. Geleneğin temel özelliklerinden biri, hece ölçüsünün sistemli ve disiplinli biçimde kullanılmasıdır. Hece ölçüsü, şiirin dizelerindeki hece sayısına göre kurulmuş bir düzendir. Hece vezni mısralardaki hece sayılarının denkliliğine yani eşitliğine göre düzenlenmiş bir ölçüdür. Hece ölçüsünde ilk bakışta önemli iki ana özellik göze çarpar. Bunlardan birincisi; mısralardaki hecelerin sayı bakımından bir düzene tabi olması, ikincisi; mısralardaki duraklardır (Bakırcı, 2010, s.

35). Halk şiirinde en yaygın kalıp 11'li hece ölçüsüdür. Özellikle koşmalar, destanlar ve taşlamalar 11'li heceyle söylenir. Bunun yanında 8'li hece ölçüsü daha çok semai ve türkü gibi türlerde kullanılır. 7'li ölçü ise mani geleneğiyle bütünleşmiştir (Aslan, 2011, ss. 108-109; Kabaklı, 2008, s. 25).

Halk şiirlerini incelerken yalnızca biçim ve türlerini, yani bu şiirlerin konu ve şekil bakımından gösterdiği çeşitliliği değil, aynı zamanda ezgiyle söyleniş biçimini de göz önünde bulundurmak gerekir (Onay, 1996, s. 3). Âşık şiirinin asıl gücü, baştan sona aynı hece kalıbını titizlikle koruyarak musikiyi ve anlam bütünlüğünü sürdürebilmesinde ortaya çıkar. Ancak sözlü geleneğin doğaçlama yönü, âşıkların söyleyişlerinde zaman zaman ölçü kusurlarına yol açabilmektedir. Özellikle toplumsal eleştiri, mizah veya taşlama içerikli şiirlerde, söyleyişin akışı içinde ölçülerde değişimler ortaya çıkabilmektedir. Bu durum, kusur sayılmakla birlikte, halk şiirinin doğallığı açısından hoşgörülle karşılanabilir.

Âşık Turhan'ın şiirlerinde ölçü kullanımında dikkat çeken bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Başlangıç dörtlüklerinde 11'li hece kalıbı tercih edilmekte, sonraki dörtlüklerde 8'li kalıba geçilmektedir. Bazı dörtlüklerde ilk üç dize 11 heceli, son dize ise 8 heceli olarak karışık bir yapı sergilenmekte ve mahlasın yer aldığı son dörtlükte yeniden 11'li heceye dönüş yapılmaktadır. Bu yapı, âşığın bireysel üslup denemeleri, söyleyiş rahatlığı ve doğaçlama kabiliyetinin göstergesi kabul edilebilir. Şiirlerindeki ölçü kusurlarından örnekler şöyledir:

“Bu nasıl tecelli bu nasıl kader (11)

Anası ağlıyor feryatlar ider (11)

Kucağına almış gider (8)

Kızılöz'ün selleri vay (8)” (Tepeli, 1996, s. 29).

İlk iki dize 11 heceli, üçüncü ve dördüncü dizeler 8 hecelidir. Sonraki dörtlüklerde de 11'li dizelerin yanında 8'li dizeler görülmektedir. Destan formu genellikle 11'li ölçüye dayanır. Burada ise ölçü sürekliliği bozulmuştur. Âşık, destanın ilk dörtlüğünde geleneksel kalıba bağlı kalırken üçüncü ve dördüncü dizelerde ölçüyü kısaltarak ahengi değiştirmiştir. Bu, doğaçlamanın getirdiği ritmik kusur olarak değerlendirilebilir. Mahlaslı dörtlükte yeniden 11'li ölçüye dönüş görülmesi, âşığın geleneğe bilinçli olarak bağlı kaldığını gösterir.

“Mevlana yatıyor büyük Konya'da (11)

Gerçek yüzün görebilsem rüyada (11)

Ömür boyu yaşadığım dünyada (11)

Kendi yaptığını bulasın hocam (11)” (Tepeli, 1996, s. 31).

İlk dörtlük tam ölçü bütünlüğüne sahiptir. Ancak ilerleyen bölümlerde kusurlar vardır:

“Bu güzel yurduma biçilmez paha (11)

Yurdumun emaneti önce Allah'a (11)

Kara donlu Beytullah'a (8)

Gidip de yüzünü süresin hocam (11)” (Tepeli, 1996, s. 31).

Destan geleneğinde beklenen 11'li hece, üçüncü dizede 8 heceye düşerek bozulmuştur. Dörtlükte yalnızca bir dize 8 heceye düşmüş olsa da, bütünlüğü zedelemiştir. Bu durum söyleyiş kolaylığı ve uyak gerekliliğinin yol açtığı bir kusurdur.

“Yeğenim ikinci destanı aldım (11)

Destanını okuyup seni andım (11)

Adalet sahibi insanı buldum (11)

Ömür boşa boşa andıktan sonra (12)”(Tepeli, 1996, s. 34).

Son dize 12 hecelidir. Atışma niteliğinde yazılan bu destan, biçim olarak koşma ya da destan geleneğine uygundur. Fakat ölçü fazlalığı ahenk sorununa yol açmıştır. Doğaçlama söyleyişlerde hece artmaları sık rastlanan bir durumdur. Burada da anlamın genişliği ölçü fazlalığına yol açmıştır.

“Bugün Haziranın yirmi sekizi (11)

Beyler Özvatan’a sefa geldiniz (11)

Bugün Özvatan’ın baharı yazı (11)

Çağlar Özvatan’a sefa geldiniz (11)”

“Geldi geçti bütün çağlar (8)

Hevesimden gözüm ağlar (8)

Özvatan’a bağlı köyler (8)

Köyler Özvatan’a sefa geldiniz (11)”(Tepeli, 1996, s. 42).

İncelenen şiirde ölçü bakımından süreklilik sağlanamamıştır. Şiir, 11’li hece ölçüsüne dayalı destan formuyla başlamasına karşın ikinci dördlükte 8’li hece ölçüsüne geçmiştir. Bu dördlükte ilk üç dize 8 heceden oluşurken son dizenin 11 heceye yükselmesi, ölçüdeki düzensizliği daha belirgin hâle getirmektedir. Genel yapı değerlendirildiğinde, şiirin başlangıç ve bitiş bölümlerinde 11’li hece ölçüsünün korunduğu, orta dördlüklerde ise 8’li hece düzeninin tercih edildiği karma bir ölçü yapısı ortaya çıkmaktadır. Bu durum, şiirin biçimsel bütünlüğünü zayıflatmakta ve metni ölçü açısından kusurlu kılmaktadır.

Âşık Turhan’ın şiirlerinde ölçü çoğunlukla 11’li hece kalıbına dayanır; ancak bazı dördlüklerde 8’li, kimi zaman 9’lu ya da 12’li kalıba geçildiği görülür. Bu durum, yeni bir tür denemesi olarak değil, bireysel söyleyiş farklılığı, halk söyleyişine uyum sağlama çabasının bazen de konuya göre ritmi değiştirme isteğinin göstergesi olarak kabul edilebilir.

5. Yöntem

Bu araştırmada, Âşık Cemal Turhan’ın şiirleri merkez alınarak taşra yaşamı ve sözlü kültürle ilişkili unsurların bireysel sanatçı örneği üzerinden nasıl yansıtıldığı ortaya konulmuştur. Çalışma, belirli bir âşığın şiir evrenini anlamaya yönelik olarak tasarlanmıştır. Taşra âşıklık geleneğine ilişkin genel yargılara ulaşma amacı güdülmemiştir. Bu doğrultuda araştırma, nitel araştırma yöntemleri çerçevesinde yürütülmüş ve betimsel içerik analizi esas alınmıştır.

Veri toplama sürecinde doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın temel verilerini, Âşık Cemal Turhan’a ait şiir metinleri oluşturmıştır. Bu şiirlerin tespitinde başlıca kaynak olarak Güngör Tepeli tarafından hazırlanan *Özvatan’ın Halk Edebiyatı, Folklor ve Etnografyası* adlı yüksek lisans tezi ile elektronik ortamlarda yer alan ve âşığa ait olduğu belirlenen görsel ve yazılı dokümanlar değerlendirmeye alınmıştır. Yapılan tarama sonucunda, Turhan’a ait toplam 25 şiir araştırma kapsamına

dâhil edilmiştir. Söz konusu şiirlerin künyeleri ve elde edildikleri kaynaklara ilişkin bilgiler, metin içi atıf aracılığıyla ilgili yerlerde gösterilmiştir.

İncelemeye alınan şiirler, şairin farklı dönemlerde kaleme aldığı eserler arasından seçilmiştir. Böylece hem tematik çeşitliliğin hem de zaman içerisinde ortaya çıkan üslup ve anlatım farklılıklarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Şiirler, içerik analizi sürecinde belirlenen ölçütler doğrultusunda sınıflandırılmış; her bir metin tema, nazım biçimi, ölçü, dil ve üslup özellikleri bakımından ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu inceleme sırasında şiirlerde yer alan taşra yaşamına özgü unsurlar, sözlü kültür kalıpları ve geleneksel anlatım biçimleri betimleyici yaklaşımla değerlendirilmiştir.

Araştırmada elde edilen veriler, yorumlayıcı bir çerçeve içinde ele alınmıştır. Âşığın bireysel dünyası ile içinde yetiştiği kültürel çevre arasındaki ilişki, şiir örnekleri üzerinden somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu yönüyle çalışma, Âşık Cemal Turhan'ın şiirlerini, taşra âşıklık geleneğinin bireysel bir temsili olarak ele alan nitel bir inceleme niteliği taşımaktadır.

6. Bulgular

Araştırma kapsamında incelenen 25 şiirden elde edilen bulgular, Âşık Cemal Turhan'ın şiirlerinde ölçü tercihinin büyük ölçüde 11'li hece düzeni etrafında şekillendiğini ortaya koymaktadır. İncelenen metinlerin önemli bir bölümünde bu ölçünün düzenli biçimde kullanıldığı görülmekle birlikte, bazı şiirlerde ölçü yapısının yer yer bozulduğu ve 8'li hece ölçüsüne geçildiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte, özellikle mahlas dörtlüklerinde yeniden 11'li hece düzenine dönülmesi dikkat çekmektedir. Bu durum, sözlü icra geleneğinin doğaçlamaya açık yapısını ve taşra ortamında şiir üretiminin biçimsel esnekliğini yansıtan bir özellik olarak değerlendirilmektedir.

Şiirlerin tematik çözümlemesi, Turhan'ın bireysel yaşantıları ile taşra yaşamına ilişkin gözlemlerinin birbirinden ayrılmadan iç içe geçtiğini göstermektedir. Âşık, kişisel duygulanımlarını dile getirirken aynı zamanda yaşadığı çevrenin sosyal, kültürel ve gündelik gerçekliğini de şiirlerine taşımaktadır. Bu yönüyle metinlerde yalnızca bireysel bir duygu dünyası değil, taşra hayatının gündelik pratikleri, değer yargıları ve toplumsal ilişkileri de görünür hâle gelmektedir.

Dil ve üslup bakımından elde edilen bulgular, Turhan'ın şiirlerinde yalın ve anlaşılır bir anlatımı benimsediğini ortaya koymaktadır. Yöresel söyleyişler ve halk diline özgü ifadeler, şiirlerin sözlü kültürle olan bağını güçlendirmekte ve yerel kimliğin korunmasına katkı sağlamaktadır. Kullanılan motifler ve dil unsurları, şairin bireysel duygularını aktarmasının ötesinde, sözlü kültürün taşıyıcı unsurları olarak yerel tarih ve toplumsal tecrübelerin belgelenmesine hizmet etmektedir.

Bulgular, Âşık Cemal Turhan'ın şiirlerinde toplumsal duyarlılığın belirgin bir yer tuttuğunu da göstermektedir. Âşığın, yaşadığı dönemin sorunlarına, taşra insanının beklentilerine ve gündelik hayatın zorluklarına şiirlerinde yer vermesi, onu XX. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu taşrasında âşıklık geleneğini sürdüren canlı örneklerden biri hâline getirmektedir. Bu şiirler, bireysel sanat anlayışı çerçevesinde geleneğin biçimsel sürekliliğini muhafaza ederken, yerel bellekteki yaşama kapasitesini de görünür kılmaktadır.

Son olarak, yapılan çözümlemeler Âşık Cemal Turhan'ın şiirlerinin yalnızca estetik bir değer taşımakla kalmadığını; taşra yaşamı ve sözlü kültürün bireysel düzeyde belgelenmesine de katkı sunduğunu göstermektedir. İncelenen şiirler üzerinden ulaşılan bulgular, bireysel ifade ile sözlü kültür unsurlarının Turhan'ın eserlerinde nasıl iç içe geçtiğini ve taşra ortamında icranın ne ölçüde esnek bir yapıya sahip olduğunu

açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma, taşra âşıklık geleneğinin bireysel örnekler üzerinden anlaşılmasına ve kültürel hafızanın korunmasına katkı sağlayan nitel bulgular sunmaktadır.

7. Sonuç

Âşıklık geleneği, Türk kültür tarihinde bir sanat anlayışının yanı sıra toplumsal kimliğin ve ortak belleğin sürekliliğini sağlayan önemli yapı olarak varlığını sürdürmüştür. Yüzyıllar boyunca ozan-baksı geleneğinden beslenerek şekillenen bu edebiyat, bireysel ve toplumsal boyutta sözlü kültürün aktarıcısı olmuştur. Halkın sevinçlerini, acılarını, eleştirilerini ve özlemlerini saz ve söz aracılığıyla dile getirmiştir. Âşıklar, sadece edebî üretimle değil, toplumun değer dünyasını ve ortak bilincini temsil etmeleriyle de kültürel bir konum kazanmıştır.

Âşık Cemal Turhan, XX. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış bir halk şairi olarak, saz icrası bulunmasa da sözlü şiir geleneğinin canlı bir temsilcisi olmuştur. Onun şiirlerinde görülen yalın söyleyiş, doğrudan hitap ve içten dil kullanımı, âşıklığın temel karakterini yansıtmaktadır. Turhan'ın şiirleri, bireysel duyguların ifadesinden ziyade halkın gündelik yaşamındaki sorunlara, toplumsal olaylara ve kültürel değerlere dair önemli kayıtlar olarak okunmalıdır. Bu yönüyle eserleri, bireysel ve toplumsal hafızanın yazıya aktarılmış biçimi olarak görülebilir.

Âşık Cemal Turhan'ın şiirlerinde vatan, aile, gurbet, toplumsal eleştiri ve dinî hassasiyet temalarının öne çıkması, geleneğin güncel meseleleri kapsayıcı ve dönüştürücü niteliğini ortaya koyar. Yerel düzeyde dile getirilen sorunlar ve değerler, onun dizelerinde bireysel bir duyarlılığın ötesine geçerek toplumsal bir ses niteliği kazanır. Bu durum, âşıklığın yalnızca geçmişe ait bir kültürel miras olmadığını; günümüzde de sosyal eleştiri, kültürel temsil ve hafıza aktarımı işlevlerini sürdüren dinamik bir söz geleneği olduğunu gösterir.

Sonuç olarak, Âşık Cemal Turhan'ın hayatı ve şiirleri, Anadolu taşrasında sürdürülen sazsız âşıklık geleneğinin bireysel bir örneğini ortaya koymaktadır. Onun eserleri, yerel kimlik, toplumsal duyarlılık ve sözlü anlatım geleneği bakımından geleneksel sazsız âşıklık pratikleriyle uyumlu özellikler taşımaktadır. Bu yönüyle Turhan, Özvatan yöresinde sözlü kültürün yaşatılmasına katkıda bulunan bir halk sanatçısı ve âşıklık geleneğinin farklı biçimlerde devam edebildiğini gösteren özel bir örnek olarak değerlendirilebilir. Mevcut çalışma, kapsamı gereği bireysel durum incelemesidir. Dolayısıyla elde edilen bulgular, yalnızca Âşık Cemal Turhan'ın sanat anlayışını ve temsil ettiği geleneksel çizgiyi yansıtmaktadır. Anadolu'daki taşra bölgeleri hakkında genel çıkarımlar yapılabilmesi için, benzer nitelikte çok sayıda âşığın eserlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi gerekmektedir.

BEYANLAR

Beyan Başlığı	Açıklama / Metin
Araştırmanın Etik Yönü	Bu araştırmanın, etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalar kapsamında olduğunu beyan ederim.
Çıkar Çatışması Beyanı	Çalışmanın yazar, bu çalışmanın sonuçlarını veya yorumlarını etkileyebilecek herhangi bir maddi ya da diğer asli çıkar çatışmasının bulunmadığını beyan eder.
Yazar Katkı Oranı	Bu çalışmaya ait veriler [Dr. Oğuz Duman] tarafından toplanmıştır.
Finansal Destek Beyanı	Bu çalışma herhangi bir kurum ya da kuruluş tarafından maddi olarak desteklenmemiştir.
Üretken Yapay Zekâ Beyanı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde herhangi bir üretken yapay zekâ aracının kullanılmadığını [Yazar - Dr., Oğuz Duman] beyan ederim.

KAYNAKÇA

- Albayrak, N. (2009). Türk halk şiirinde biçim ve tür sorunu. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 2(3-4), 133–186. <https://izlik.org/JA93DF34GR>
- Artun, E. (2009). *Âşıklık geleneği ve âşık edebiyatı*. Kitabevi Yayınları.
- Aslan, E. (2011). *Türk halk edebiyatı*. Maya Akademi Yayınevi.
- Aslan, F. (2012). Kars yöresi âşıklarının usta-çırak geleneği bakımından değerlendirilmesi. *Journal of Turkish Language and Literature*, 36(36), 41–77. <https://izlik.org/JA29BE75BH>
- Bakırcı, N. (2010). *Niğde âşıklık geleneği ve Niğdeli halk şairi İbrahim Dabak*. Niğde Belediyesi Yayınları.
- Bakırcı, N. (2017). *19. yüzyıl âşıklarından Niğdeli Âşık Tâhirî*. Kömen Yayınları.
- Bakırcı, N. (2022). Âşık Seyrânî'nin şiir dünyasında gönül: Allah'ın evi. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 10(30), 16–25. http://www.turukdergisi.com/Makaleler/175954227_12.Prof.Dr.%20N.Bakirci%2016-25.pdf
- Balcı, F. (2024). Dijitalleşme ve Âşık Seyrânî: İnceleme, tespit ve bazı öneriler. İçinde Veli Savaş Yelok vd. (Ed), *5. Uluslararası Türk Dünyası Eğitim ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri Türkoloji* 7, (ss. 924–933). Türk Eğitim-Sen Genel Merkezi Yayınları.
- Başgöz, İ. (2008). *Türkü*. Pan Yayıncılık.
- Bekki, S. (2008). Âşık şiirinin siyasallaşması üzerine bir deneme 1960-1980. *Folklor/Edebiyat*, 14(55), 267–286.

https://turkoloji.cu.edu.tr/ALK%20EDEBIYATI/salahaddin_bekki_siyasallasma.pdf

- Bekki, S. (2016). 1980 sonrası âşık şiirinde siyasi söylemler. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 2(1), 51–66. <https://doi.org/10.20322/lt.66351>
- Çetin, O. (2021). Develili Âşık Seyrânî'nin şiirlerinde nasihat örnekleri. İçinde Recep Özkan (Ed.), 2. *Uluslararası Develi-Âşık Seyrânî ve Türk Kültürü Kongresi Âşık Seyrânî Bildirileri 2* (s. 133–137). Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Elçin, Ş. (1986). *Halk edebiyatına giriş*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Günay, U. (2005). *Türkiye’de âşık tarzı şiir geleneği ve rüya motifi*. Akçağ Yayınları.
- Kabaklı, A. (2008). *Âşık edebiyatı*. Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kaplan, H., (2024). Âşıklık geleneğinde yemek destanları: tematik ve işlevsel bir yaklaşım. *Folklor Akademi Dergisi*, 7(2), 724–744. <https://doi.org/10.55666/folklor.1498500>
- Karadayı, O. N. (2017). Âşık tarzı şiir geleneği ve tasavvufî neş’enin âşık tavrına yansımaları. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (KTUİFD)*, 4(1), 43–64. <https://izlik.org/JA38WY99XA>
- Kaya, D. (2001). Âşıklık geleneğinin geleceğiyle ilgili düşünceler ve yapılması gerekenler. *Milli Folklor*, 52, 87–92. <https://www.millifolklordergisi.com/PdfViewer.aspx?Sayi=52&Sayfa=84>
- Kaya, D. (2003). *Âşık edebiyatına giriş*. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.
- Koçak, S. (2012). *Kayseri’de âşıklık geleneği ve Âşık İsmail Karshoğlu* (Tez no. 325034) [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi’nden erişildi.
- Köprülü, M. F. (2004). *Türk saz şâirleri I-V*. Akçağ Yayınları.
- Onay, A. T. (1996). *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev’i*. Hzl. Cemal Kurnaz, Akçağ Yayınları.
- Özvatan Boğaziçi Tv. (16 Nisan 2021). *Âşık Cemal Turhal ile sohbet*. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=uQMAAB8cCkY>

- Tepeli, G. (1996). *Özvatan'ın halk edebiyatı folklor ve etnografyası*. (Tez no. 52419) [Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi]. Tübitak Ulakbim Türkiye Belge Sağlama Sistemi'nden (TÜBESS) basılı olarak erişildi.
- Turan, F. A. (2015). Avrupa'da yaşayan halk şairlerimizin dilinden gurbet ve sonuçları. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 6(21), 1–28. <https://rrpubs.com/index.php/ijoess/article/view/799>
- Türkan, H. K. (2016). Âşıklık geleneği ve Âşık İsmail Tezanî'nin âşıklık geleneği içindeki yeri. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 4(8), 252–265. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.509348>
- Türkan, H. K. (2017). *Âşık Duran Bebek*. Kömen Yayınevi.
- Sabit İnce. (25 Mayıs 2017). *Âşık Cemal Turhan Kayseri Özvatan*. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=Rdcp8ofWOQY>
- Yıldırım, D. (2021). *Türk bitiği: Araştırma/inceleme yazıları*. Akçağ Yayınları.
- Yöre, S. (2015). Âşık Seyrânî, Âşık Seyrânî Festivali ve müziksel özellikleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 75, 145–161. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2580891>